

Rudolf Steiner

Súbor prednášok sa konal v r. 1922 - 23 v Dornachu vo Švajčiarsku pre robotníkov pracujúcich pri stavbe budovy Goetheana. Tento cyklus nesledoval nijaký zámer, témy jednotlivých prednášok boli viac menej ľubovoľné, podľa spontánnych otázok kladených zhromaždenými robotníkmi na začiatku prednášky. Obsah hodinových prednášok bol teda vždy improvizovaný a jednotlivé prednášky na seba nenadväzovali. Názvy jednotlivých prednášok boli pripojené neskôr zapisovateľom. Ani názov cyklu "O zdraví a chorobe" nevystihuje zámer prednášajúceho, ale skutočnosť, že prevažovali otázky tohto druhu.

Sila rozumu ako pôsobenie Slnka O stavbách bobrov a ôs

Súbor prednášok sa konal v r. 1922 - 23 v Dornachu vo Švajčiarsku pre robotníkov pracujúcich pri stavbe budovy Goetheana. Tento cyklus nesledoval nijaký zámer, témy jednotlivých prednášok boli viac menej ľubovoľné, podľa spontánnych otázok kladených zhromaždenými robotníkmi na začiatku prednášky. Obsah hodinových prednášok bol teda vždy improvizovaný a jednotlivé prednášky na seba nenadväzovali. Názvy jednotlivých prednášok boli pripojené neskôr zapisovateľom. Ani názov cyklu "O zdraví a chorobe" nevystihuje zámer prednášajúceho, ale skutočnosť, že prevažovali otázky tohto druhu.

Pozrite sa. Taká otázka, akú ste položili posledne ("pôsobenie alkoholu na človeka"), potrebuje príliš veľa, ak má byť dôkladne zodpovedaná. Rozmnožovanie živých bytostí a všetkému tomu, čo s tým súvisí je nutné dôkladne rozumieť. Chcem preto použiť dnešnej hodiny k tomu, aby sme ešte trochu porozprávali o tejto otázke z celkom inej stránky. Štatistika je milované dieťa dnešnej doby a pestuje sa hlavne v Amerike. Podľa nej vraj ľudia najľahšie nadobúdajú rozum, ak sú narodení v zimných mesiacoch. Z toho istý Američan odvodil, že podľa štatistiky sa rodia najchytrejší ľudia od decembra až do marca. Tým je poukázané na niečo, čo môžeme u jednotlivého človeka len ťažko študovať, pretože do toho zasahuje všetko možné. Poukazuje to však na skutočnosť, že živé bytosti vôbec, aj človek je predovšetkým živou bytosťou, sú v určitom vzťahu závislé od behu roku, ktorým sú ovplyvňované. Niečo také dnes človeka prekvapuje len preto, že ľudia už príliš málo vedia o skutočných prírodných dejoch.

S trochou zlomyseľnosti by sa tomuto Američanovi mohlo stať niečo podobné, čo sa stalo jednému profesorovi, ktorý sa roky zaoberal meraním ľudských mozgov. Tento profesor urobil štatistický objav, že mozgy mužov sú väčšie než mozgy žien. Na základe predpokladu, že menší mozog znamená menší rozum, z tejto štatistiky odvodil, že ženy majú menej rozumu ako muži. Tým sa stal slávny. Tým sa však tiež stalo, že bol po smrti pitvaný a bol študovaný jeho mozog. A hľa jeho mozog bol nájdený oveľa menší ako všetky mozgy žien, ktoré kedy vyšetrol! Tak by sa mohlo stať aj nášmu Američanovi, že by sa sám narodil v lete, a podľa svojej vlastnej teórie by teda nebol príliš chytrý, preto by jeho teória nemohla byť príliš cenná.

Avšak pozrite. Za všetkými takými vecami predsa len niečo väzí. A toto "niečo", keď

to správne prehliadneme, môže človeka priviesť k tým najdôležitejším veciam. Všetky súvislosti, ktoré existujú s ohľadom na rozmnožovanie, môžeme vlastne študovať len u zvierat alebo u rastlín. U človeka to súvisí ešte s tak mnohými inými faktormi, že u neho vec nemôžeme riadne študovať. Zvieratá spravidla nepijú napr. alkohol a preto ich pomery zostávajú oveľa čistejšie, oveľa menej ovplyvňované. To najdôležitejšie je tu vlastne také, že vôbec nepotrebujeme zvieratá pitvať, ak chceme ich študovať. Pitvaním prideme vlastne len k tomu najmenšiemu.

Poviem vám teraz niečo o výsledkoch pozorovaní ľudí, ktorí svoje výsledky nespracovali snáď podľa nejakej teórie, ale podľa reality samej, podľa svojich praktických skúseností.

Poviem vám niečo o kanadskom bobrovi:

Bobor je vlastne veľmi nemotorné zviera. Nemotorná hlava i telo, hrubé predné laby (kresba), zadné nohy s plávacími blanami. Nič na ňom nie je zaujímavé. To najpozoruhodnejšie čo bobor má, je snáď len jeho chvost. Bobří chvost je pomerne veľmi plochý a veľmi umne vypracovaný, skoro ako nejaký inštrument.

Ľudia zaoberajúci sa bobrom obyčajne nevedia k čomu práve taký chvost bobor vlastne potrebuje, a tak si o tom vymýšľajú všelijaké teórie.

V zajatí je bobor mimoriadne flegmatický. Sám nikoho nenapadne a keď ho napadneme my, ani sa nebráni, nech s ním robíme čokoľvek. Je to absolútne flegmatická bytosť. Bobry žijú najmä v takých krajinách, kde sú buď veľké močiare, alebo nie príliš dlhé rieky. Tu žijú viac než podivuhodným spôsobom. Keď príde jar, vyhľadá si bobor miesto v blízkosti nejakého jazera či rieky, vyhrabe si v brehu noru a po celé leto v nej žije ako pustovník. Keď však príde zima, resp. jeseň, vychádzajú bobry zo svojich brlohov, zhromaždia sa v počte dvoch až troch stoviek a založia bobriu obec. V tejto obci potom žijú páry patriace k sebe tak, že samec a samica majú každý svoju vlastnú garsónku, avšak blízko seba a v obci sa schádzajú dohromady ako so svojou rodinou. Odtiaľ vo všetkej flegmatickosti jednotlivo vyrážajú a hľadajú nejaké vhodné miesto. Keď ho nájdu, tu sa celá tlupa vydá k miestu, kde sa v blízkosti jazera či rieky nachádzajú stromy. A teraz toto nemotorné zviera prejaví mimoriadnu obratnosť. Svojimi ostrými rezákmi ohlodá konáre a dokonca aj celé kmene stromov, pričom používa svojich predných labiek oveľa obratnejšie než človek svojich nástrojov. Keď nazhromaždí potom dostatok konárov a kmeňov, odtiahnu ich bobry na jazero či rieku, k miestu ktoré si predtým zvolili. Keď sa jedná o rieku, tu rúbu stromy tak aby ich mohli k zvolenému miestu dopravovať po prúde. Potom najskôr postaví akúsi sieťovú hrádzu, v ktorej sú jednotlivé kmene vzájomne prepletené. Na tejto hrádzi potom postaví druhú hrádzu. Tak vznikne stena viac ako dva metre silná. Hrádza zadrží vodu rieky tak, že ju musí voda pretekať, do vzniknutého prázdneho priestoru dole pod hrádzou. V tejto hrádzi si teraz postaví svoje brlohy, takže im voda tečie cez hlavu. Konečne privlečú iný materiál, spravidla hlinu a zamažú hrádzu spredu i zozadu. Ak ide o jazero, tu bobry hrádzu nestavajú, ale začnú hneď sa stavbou svojho obydlia z konárov, v tvare akéhosi hlineného sudu. Tieto domčeky stavajú tak, že opäť vytvoria akúsi sieť a zalepia ju vodotesne hlinou. A pomyslite len ako je to múdre, bobry svoje domčeky nikdy nestavajú tam kde rieka zamrzá. Vieme, že voda zamrzá vždy len na povrchu. A práve pod úrovňou do ktorej voda zamrzá si bobor postaví svoje obydlie. Každý bobří domček má dve poschodia. Dole je vchod. Hore sa zdržujú, dole majú svoje zimné zásoby. Tu potom bývajú až do jari, než opäť vytiahnu do svojich osamelých obydlí.

Nuž, v lete žijú bobry osamelo, v zime v sociálnej pospolitosti na dne jazier či riek u

svojich hrádzí. Svoju prácu ako som už povedal robí bobor zubmi a prednými labami, nie chvostom, aj keď v mnohých "zasvätených" popisoch sa hovorí o práci chvostom. Podľa prírodnej vedy, patrí bobor k hlodavcom. Napr. V Brehmovom prírodopise nájdete uvedené, že hlodavce sú tie najhlúpejšie cicavce. Flegmaticnosť bobrov však môže rovnako ako u ľudí robiť dojem chytrosti, práve pre tú nevšímavosť. Nuž bobor je podľa prírodnej vedy mimoriadne hlúpy, hoci robí tak chytré veci. Môžeme dokonca povedať, že pre bobrov sa nehodí ani ono Roseggerovo prirovnanie:

"Jedinec je človekom, keď sú dvaja, sú to ľudia, keď je ich viac pokope, je to dobytok".

A je na tom niečo pravdy, že veľa ľudí pohromade robí zmätok a pôsobí mimoriadne hlúpym dojmom aj keď jednotlivito sú napospol pomerne chytrými ľuďmi.

Bobry, môžeme povedať, sú pravý opak. Jedinec je hlúpy, ale ak je ich viac, tu sú múdrejší. Aj keď ako ľudia nie sme práve nadšení krásou bobrích stavieb, je to náš ľudský vkus, predsa je obydlie bobra skutočným architektonickým dielom. Vybudovanie hrádze a bobrej dediny je často hotové v niekoľkých dňoch, hoci bobra cez deň neuvidíme veľa pracovať (pracuje horúčkovo v noci).

Teraz, ak vieme, že sa tak deje na jeseň či v zime, a že sa tak deje hlavne v noci, tu teda máme isté poukazy nato, prečo sú bobry v húfe múdrejší.

Ak chceme teraz prísť veci na kĺb, tu musíme splniť základnú podmienku každého ľudského poznávania. Hoci sa vám to snáď bude zdať divné, touto podmienkou je, že vlastne nesmieme príliš veľa premýšľať! Človek sa nestáva premýšľaním múdrejší. Z jeho dumania nad pozorovanou vecou spravidla nevzide nič rozumného.

Ak chceme spoznať veci tohto sveta, tu premýšľanie nie je vôbec dôležité.

Myslieť máme až potom, až sme podnietení skutočnosťou, až sme dostatočne pozorovali, porovnávali a hľadali súvislosti!

Čím viac uvedieme jednotlivosti do súvislostí, čím viac súvislostí nájdeme v celku, tým viac sa naučíme poznávať svet. Kto o prírode prevažne dumá, ten spravidla nevydumá viac, než čo o veci už vedel. Ak je napr. materialistou už pred svojím dumaním, potom v tomto duchu hovorí aj o prírode, bez toho, aby niečo nové zo svojho pozorovania a dumania o prírode získal. Tak je tomu aj u idealistov. Svojím premýšľaním obaja našli len to, čo vedeli už predtým. To možno práve na nich dokázať.

Správne myslenie sa jednoducho nechá viesť skutočnosťou!

Teraz uvediem, vlastne len pripomeniem niečo, čo vás môže priviesť na správnu stopu, nie snáď premýšľaním, ale prostým porovnaním nových skutočností sa skutočnosťami bobrími.

Osy si tiež robia veľmi umné hniezda. Osy majú hniezda, ktoré sa vzdialene podobajú včelím voštinám. Nie sú však z vosku, ale z papiera, a vôbec sa to s nimi má predsa len trochu inak ako so včelami. Sú napr. osie hniezda, ktoré sú vyhrabané v zemi, kde potom vznikne čosi, čo má tvar vaku, čo sa podobá uvedenému bobriemu obydliu, postavenému zo všetkého možného, čo je však oveľa menšie. Z rôznych malých drevených triesok atp. vznikne akási tučná schránka podobná vaku. Do nej sú potom vstavané malé osie hniezda v tvare šesťhranu (ako u včiel) v niekoľkých poschodiach, a to všetko v papierovom balení. Vnútri je všetko vybudované z papiera. Ako som už povedal, z vonka je vak z rôzneho smetia, z rôznych drevených tyčiniek, ktoré si osy naštiepali a vytvorili z toho akúsi sieť, ktorú potom zlepujú. Tento vak je buď v zemnej dutine, alebo niekde vonku na vzduchu k niečomu prilepený. Každá z jednotlivých vnútorných buniek obsahuje jedno osie

vajíčko. Osie hniezdo je však mimoriadne citlivé na vplyvy počasia. Preto cez zimu do jari prežije veľmi málo os. Významné však je, ak prežije aspoň jedna či dve samičky, ktoré si v zime vyhľadajú nejaký úkryt, v ktorom môžu núdzovo prežiť, prezimovať. Na jar potom tieto samičky vyliezajú a sú schopné kladenia vajíčok. Tieto vajíčka však nie sú ešte kladené do voštinových buniek a tiež sa z nich liahnu

celkom iné osy, ktoré veľmi rýchlo rastú a veľmi rýchlo začínajú s výstavbou hniezda, znášajúce v celých rojoch stavebný materiál. Táto práca trvá po celé leto. Všetky z jari vyliahnuté osy sú napodiv bezpohlavné. Nemôžu sa rozmnožovať, nemajú žiadne pohlavné orgány. Teda to prvé, čo osa na jar urobí je, že si vytvorí zástup robotníc s veľmi zakrpatenými pohlavnými orgánmi, ktoré po celé leto drú do úmoru.

Poznal som prírodovedca, ktorí niečo také považovali za ideálne riešenie aj pre ľudské spoločenstvo, kde by jedni boli určení pre prácu a iní na rozmnožovanie. Koncom leta potom, spravidla tá istá samička nakladie vajíčka, z ktorých sa vyliahnú samčekovia a samičky. To je tiež doba, kedy hynú osy robotnice. Vyliahnutí samčekovia sú oproti samičkám pomerne zakrpatení. Ich úlohou je oplodniť, čo ich stojí toľko síl, že po oplodnení hynú. U tých druhov os, kde je samček predsa len životaschopnejší, je po oplodnení usmrtený samičkami, podobne ako je tomu

u určitého druhu pavúkov. Keď sa približuje k takejto pavúcej samičke zrelý pavúčí samček, usadí sa samička na ťažko prístupné miesto, kam sa samček len ťažko dostane. Tu sa nechá oplodniť, a vzápätí samčeka, ktorého na odchode (či na úteku) dostihne na prvej prekážke, zahryzne. Na jeseň teda uhynú bezpohlavné osy a osí samčekovia, ktorí predtým oplodnili samičky. Počas zimy potom mnoho oplodnených samičiek zahynie. Tie, ktoré našli bezpečnejší úkryt, opäť z jari nakladú vajíčka pre robotníčky atď stále dokola.

Teda vec sa má tak, že na jar a v lete sa rodia len bezpohlavné osy. Až na jeseň, keď sa blíži zima, sa môžu rodiť osy pohlavne zdatné. A to je práve to dôležité, čo musíme dať do súvislosti s inými skutočnosťami, aby sme mohli dospieť k pochopeniu pohlavného života zvierat, súvisiaceho s ročnými dobami!

Vieme, že v lete je Zem vystavená mimoriadnemu pôsobeniu Slnka. Človek vystavený slnečnému svetlu sa napr. potí. Bobor ani osa sa však priamemu slnečnému žiareniu nevystavujú. Žijú totiž neustále

v nejakých dutinách. Tzn., že slnečné svetlo a teplo využívajú len sprostredkovane, cez Zem. Tým nadobudnú pre zimu úplne určitých vlastností, totiž schopnosť zrodiť pohlavne schopné potomstvo. Čo z toho teda plynie?

V lete, kedy je osia samička vystavená priamej slnečnej činnosti, rodí bezpohlavné osy. Tu je zrejmá skutočnosť, že Slnko svojím teplom a svetlom, odrážajúcim sa od Zeme pôsobí tak, že v podstate ničí to pohlavné.

Preto sa na jar a v lete rodia bezpohlavné osy. Až keď prichádza zima, keď slnečné žiarenie nemá takú silu, nadobúdajú osy silu zrodiť potomstvo s rozmnožovacími orgánmi. Tu je teda úplne jasne viditeľný vplyv ročných období.

A keď sa vrátíme teraz od osy k flegmaticky tupému bobrovi, ktorý sa po celé leto zdržiaval v brlohu pod zemou, kde nasával slnečné žiarenie (teplo a svetlo) skrze Zem, tú zistíme, že keď príde jeseň, keď je hotový so svojím nasávaním, tu vyhľadá svojich druhov a veľmi ožije. Tu v húfe prejavuje neobyčajnú chytrosť, ktorú ako jednotlivé zviera nemá.

Tu môžeme celkom názorne pozorovať, ako je tu chytrosť po celé leto zhromažďovaná ako je tu skrze Zem zhromažďovaný bobrí rozum, prichádzajúci z vesmíru v podobe slnečného žiarenia dolu na Zem. Bobor a osa teda vedia zhromažďovať rozum tak, ako to dnes bohužiaľ väčšina ľudí nevie. Teraz sa môžeme pozrieť bližšie na bobrí chvost.

Spomeňme na psí chvost, ktorý je akýmsi duševným orgánom psej radosti.

Bobor má vo svojom veľmi umne stavanom chvoste, počas leta nazhromaždené to, čo sa na jeseň prejavuje ako jeho rozum, to, čím sa na jeseň riadi. Tzn., že bobor sa riadi slnečným teplom a svetlom, ktoré väzí v jeho chvoste ako nazhromaždený rozum. A to je ten spoločný rozum, ktorý má bobria kolónia. Všetky bobria chvosty v obci sú tým, skrze čo tu rozumne pôsobí slnečné žiarenie. Bobor svojho chvosta nepoužíva ako fyzický nástroj. Jeho fyzické nástroje sú predovšetkým predné laby a hryzáky. Tým vzadu, bobrím chvostom, je ako generálom usmerňovaná armáda vojakov v bobrej kolónii. Je to teda Slnko, ktoré tu stavia ony hrádze a dediny bobrov. To, čo sem dolu na Zem prichádza na všetky zvieratá, ako svetový duch a vesmírna duša, to pôsobí tiež u ôs.

Z vecí je zrejmé, že to, čo tu pôsobí zo Zeme, je zdrojom pohlavnej sily, zatiaľ čo to, čo prichádza z vesmíru, je zdrojom rozumu a pohlavnú silu to usmrcuje.

V lete sú teda bezpohlavné osy staviteľmi veľmi umelého hniezda na jeseň, keď ešte nie sú tak stuhnuté ako v zime, sú činné len pohlavne. Staviteľom osieho hniezda je tu teda opäť Slnko.

V priebehu ročných období je potom dohodnutá rovnováha medzi vplyvmi Slnka a Zeme.

Táto rovnováha, ak má byť účinná, je dohodnutá v čase, v ročných obdobiach, v časovo striedavom postupe. Ak pôsobí táto rovnováha v priestore, tu prichádza zima.

Zemské pôsobenie Slnka je teda zdrojom múdrosti na zemi. Nič teda človeku nie je platný jeho špekulatívne rozum, vedúci k názorom a teóriám, ktoré nemajú hlavu ani päť. Človek svoj rozum musí načerpať, nie snáť opalovaním na Slnku či skrze Zem ako prírodné národy, ale priamo z vecí, ktoré svojím rozumom pozoruje, porovnáva, triedi a hľadá ich vzájomné a hlavne skutočné vzťahy. Človek sa však začal kultúrne špecializovať, a tak pozoruje iba jednotlivé skutočnosti. Keď pozoruje napr. bobra, nezaujíma ho osa, ani ročné obdobie v ich príčinách. To, čo takto nachádza, je

potom obyčajný zvuk, obyčajné slovo: "inštinkt", ktoré mu slúži ako žumpa, do ktorej môžeme nahádzať všetko, čo nevieme. Aký div, že tam skončí aj samotný bobor, a koniec koncov aj sám človek.

Len správne myslenie nás môže priviesť k súvislostiam vecí, k realite, ktorá nám sama povie, ako okolie Zeme a celý vesmír pôsobí na živé bytosti Zeme. Potom sa už nebudeme čudovať, keď nejaký Američan príde na to, že od decembra do marca sa rodia ľudia, ktorí najľahšie prichádzajú k rozumu. To možno u človeka nájsť práve už len štatisticky, lebo je to u neho veľmi skomplikované.

U človeka všetky vlohy smerujú k dosiahnutiu nezávislosti na tom, na čom zvieratá ešte závislé sú.

Teda: Ľudia narodení v decembri až marci boli počatí pred deviatimi mesiacmi, v marci až máji, teda v čase prichádzajúceho leta, v čase silnejúceho pôsobenia Slnka. U týchto ľudí sú teda pohlavné sily potlačené v prospech síl rozumových. Ľudia, ktorí sa potom narodí v lete, musia si svojej rozumnosti dobyt' s väčším úsilím. Tí, počatí na jar, to majú s vývinom rozumu trochu ľahšie ako tí ostatní. A to práve musí pedagóg vedieť, aby to výchovou zase vyrovnal. U človeka je to práve možné, zatiaľ čo u zvierat to možné nie je. Ani bobor, ani osa svoje stavby v inej ročnej dobe nevybudujú.

Len človeka možno vychovať k tomu, aby - až k istému stupňu - prírodu prekonal. Duševne-duchovný človek je na prírode dosť nezávislý, u zvierat je to duševne-duchovné otrocky závislé na ročných prírodných cykloch. To, čo človek dokáže ako jednotlivec, to zvieratá môžu len v skupinách. Preto v antroposofii hovoríme o tom, že duševný život zvierat je skupinový, že sa odohráva v skupinových dušiach, zatiaľ čo človek má dušu individuálnu.

Ak sa pozrieme napríklad na holenú kosť človeka, vyzerá táto na rozdiel od bobrej holenej kosti, ako mimoriadne jemné, krásne, umelecké dielo. A celý človek je vlastne tak vybudovaný, keď pozorujeme ho správne, tu musíme povedať: človek vie to, čo bobor; kým bobor stavia vonku, človek stavia rovnako v sebe samom!

Odkiaľ pochádza to, čo ja v človeku tak duchapľne vystavané v jeho vnútri?

Nuž ak pochádza bobria stavba zo Slnka, pochádza stavba človeka tiež zo Slnka. Človek teda nie je bytosťou zemskou, ale slnečnou. Človek je slnečnou bytosťou pôsobiaceou na zemi!

K vôli čomu je človek postavený na Zemi?

Hľadáme odpoveď u ôs, ktoré majú silu rozmnožovaciú od Zeme, aby zrodili zvieratá s pohlavnými orgánmi. Teda aj človek musí byť na Zemi, aby mohol mať práve túto svoju pohlavnú silu, kým to ostatné, to čo je viac rozumové, to má z okolitého sveta. Človek má teda svoj rozum z okolitého sveta a svoju pohlavnú silu od Zeme!

Teraz by sme mohli ešte rozviesť, ako spolupôsobí Mesiac so Zemou.

Tým sa však budeme zaoberať inokedy. Zatiaľ nám postačí, ak si uvedomíme na základe správne pozorovaných skutočností, ako je svet jednotou a ako sme skutočne závislí na okolí Zeme, ktoré nie je len žiariacimi hrejivým Slnkom, ale Slnkom plným múdrosti.

Videli sme, ako rozmnožovacie sily súvisia s alkoholom, ako nadmiera alkoholizmu škodí.

Víno, ktorého si však môžu dopriať dostatok len tí bohatší, najviac škodí pohlavným orgánom. Obzvlášť mocne tu pôsobí alkohol tzv. pálenky. Pivo pôsobí viac na ostatné orgány - srdce, obličky atď., menej potom na sily rozmnožovacie. Nuž páni, ako vzniká látka, ktorá je obsiahnutá vo víne a pálenke? Táto látka vzniká práve mimoriadne mocným vplyvom Slnka, tá potrebuje na dozretie celé leto (napr. dozrievanie hrozna). Keď sa potom človek opíja, sú jeho pohlavné orgány vnútornou

cestou (trávením) vystavené tomu, čo majú prijímať len zvonka, vonkajším slnečným ožarovaním. Človek pije to, čo má od Slnka brať zvonka. Tým sa to pre neho stáva jedom, lebo tu slnečné teplo neprijíma správnym spôsobom. Ukázali sme si už na fosfore, ako človeku škodí to, čo má byť prijaté vnútorne, ak je to prijímané vonkajškovo. U Slnka je tomu práve naopak. To, čo má byť prijaté zvonka, škodí, ak je to prijímané vnútorne. A rovnako tak je tomu v prírode, kde tie isté sily pôsobia blahodárne z jednej strany, zatiaľ čo z inej strany pôsobia ako jedy.

Keď nazeráme na tieto súvislosti správnym spôsobom, dôjdeme vlastne k ich pochopeniu. A to som vám chcel povedať, aby ste porozumeli správne veciam súvisiacim s otázkou pána Hrachovinu. Teraz to v sebe spracujte.

Ak sa budete chcieť pýtať ďalej budúcu sobotu, dúfam že tu budem.